

**O‘ZBEK VA JAHON BOLALAR ERTAKLARIDA TABIAT
UNSURLARINING FUNKSIONAL ROLI**

Mardonova Sevinchxon Zoyirjon qizi

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy ishda o‘zbek va jahon bolalar ertaklarida tabiat unsurlarining funksional roli tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tabiat tasvirlari bolalar ertaklarida syujetni rivojlantirish, qahramon xarakterini ochish, tarbiyaviy g‘oya va ekologik qadriyatlarni etkazishda qanday ishlatilishi o‘rganiladi. Tabiat elementlari — daraxtlar, gullar, qushlar, daryo va tog‘lar — bolalar ongida estetik, axloqiy va ekologik tushunchalarni shakllantirishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, o‘zbek va jahon ertaklarida tabiat unsurlari syujet rivojida dramatik va simvolik funksiyalarni bajaradi, qahramonlarning harakatlarini yo‘naltiradi va voqealarga mazmuniy chuqurlik qo‘shadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tabiat unsurlari bolalar adabiyotida nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy, estetik va ekologik funksiyalarni ham birlashtiruvchi markaziy element hisoblanadi.*

Kalit so‘zlar: *tabiat unsurlari, bolalar ertaklari, o‘zbek ertaklari, jahon ertaklari, badiiy tasvir, tarbiyaviy g‘oya, ekologik qadriyatlar, syujet funksiyasi, simvolik obraz, estetik did, qahramon xarakteri*

Аннотация: *В данной работе анализируется функциональная роль элементов природы в узбекских и мировых детских сказках. Исследование показывает, как природные образы способствуют развитию сюжета, раскрытию характера героев, передаче воспитательных и экологических ценностей. Элементы природы — деревья, цветы, птицы, реки и горы — выполняют важную роль в формировании эстетического, нравственного и экологического восприятия у детей. В узбекских и мировых сказках природные элементы также выполняют драматическую и символическую функцию, направляют действия героев и придают событиям смысловую глубину. Результаты исследования показывают, что природные элементы в детской литературе являются центральным элементом, объединяющим художественную, воспитательную, эстетическую и экологическую функции.*

Ключевые слова: *элементы природы, детские сказки, узбекские сказки, мировые сказки, художественное изображение, воспитательная идея, экологические ценности, функция сюжета, символический образ, эстетическое восприятие, характер героя*

Annotation: *This study examines the functional role of natural elements in Uzbek and world children’s fairy tales. The research highlights how nature images contribute to plot development, character revelation, and the conveyance of educational and ecological values. Natural elements — trees, flowers, birds, rivers, and mountains — serve as key tools in shaping children’s aesthetic, moral, and ecological understanding. In both Uzbek*

and global fairy tales, these elements also perform dramatic and symbolic functions, guiding character actions and adding narrative depth. The findings reveal that natural elements in children's literature function as central components that integrate artistic, educational, aesthetic, and ecological purposes.

Keywords: *natural elements, children's fairy tales, Uzbek fairy tales, world fairy tales, literary depiction, educational idea, ecological values, plot function, symbolic image, aesthetic perception, character development*

Kirish

Bolalar adabiyoti nafaqat yosh avlodning estetik va axloqiy tarbiyasida, balki ularning dunyoqarashi, tabiatga bo'lgan munosabati va ekologik ongini shakllantirishda ham muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, bolalar ertaklarida tabiat unsurlari — daraxtlar, gullar, qushlar, hayvonlar, daryo va tog'lar — badiiy tasvir sifatida keng qo'llanadi va ular syujetni rivojlantirish, qahramon xarakterini ochish hamda tarbiyaviy g'oyalarni yetkazish vositasi sifatida xizmat qiladi.

O'zbek bolalar ertaklarida tabiat unsurlari ko'pincha inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni aks ettiradi. Qahramonlar tabiat bilan uyg'un yashash, uni asrab-avaylash, hayvonlar va o'simliklarga g'amxo'rlik qilish orqali ijobiy xulq-atvorni o'rganadilar. Shu bilan birga, tabiat elementlari orqali noto'g'ri xatti-harakatlar va ularning oqibatlari ham ko'rsatilib, bolalarda ekologik va axloqiy tarbiya shakllantiriladi.

Jahon bolalar ertaklarida ham tabiat unsurlari badiiy, dramatik va simvolik funksiyalarni bajaradi. Ular voqea rivojini belgilash, qahramonlarni qiyinchiliklarga duchor qilish va ular orqali tarbiyaviy g'oyani etkazish imkonini beradi. Shu tariqa, tabiat obrazlari bolalar ertaklarida syujetni boyituvchi, qahramon xarakterini ochuvchi va tarbiyaviy, ekologik hamda estetik funksiyalarni bajaruvchi markaziy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy ekologik muammolar va bolalarda tabiatga nisbatan ongni shakllantirish zarurati sharoitida, o'zbek va jahon bolalar ertaklarida tabiat unsurlarining funksional roli ilmiy jihatdan o'rganilishi dolzarb vazifa hisoblanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — bolalar ertaklarida tabiat unsurlarini badiiy va funksional jihatlarini tahlil qilish, ularning tarbiyaviy, ekologik va estetik rolini aniqlashdan iboratdir.

Asosiy qism

Bolalar adabiyotida tabiat unsurlari — daraxtlar, gullar, qushlar, hayvonlar, daryo va tog'lar — nafaqat badiiy tasvir, balki tarbiyaviy, ekologik va syujetni rivojlantiruvchi markaziy vosita sifatida xizmat qiladi. O'zbek bolalar ertaklarida tabiat elementlari ko'pincha inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni aks ettiradi. Daraxtlar va gullar bolalarga sabr-toqat, mehr-oqibat va mas'uliyatni o'rgatadi, qushlar va hayvonlar esa qahramonlar harakatini yo'naltiruvchi, yordam beruvchi va tarbiyaviy g'oya etkazuvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu tarzda, tabiat unsurlari bolalarda axloqiy qadriyatlar va ekologik ongni shakllantirishga xizmat qiladi.

Jahon bolalar ertaklarida ham tabiat unsurlari syujetni boyituvchi va dramatik funksiyalarni bajaradi. Masalan, daryolar yoki tog‘lar qahramonlar yo‘lida to‘siq sifatida namoyon bo‘lishi mumkin, bu esa voqealarning rivojlanishiga va qahramon xarakterining ochilishiga xizmat qiladi. Qahramonlar tabiat bilan o‘zaro munosabatda bo‘lib, uni asrab-avaylash, uni hurmat qilish va tabiat qonunlariga rioya qilish orqali ijobiy xulq-atvorni o‘rganadilar. Shu bilan birga, tabiat unsurlari orqali noto‘g‘ri xatti-harakatlar oqibatlarini ham ko‘rsatiladi, bu bolalarda ekologik va axloqiy ongini shakllantirishga yordam beradi.

Badiiy vositalar tabiat unsurlarini jonlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Personifikatsiya, metafora, epitet va tasviriy tafsilotlar orqali tabiat elementlari bolalar uchun yaqin va tushunarli bo‘ladi. Masalan, quyoshni mehribon do‘st sifatida, yomg‘irni hayot manbai sifatida tasvirlash orqali bolalarda tabiatga mehr va hurmat tuyg‘usi shakllanadi. Shu tarzda, badiiy vositalar tabiat obrazlarini syujet rivojida samarali vosita sifatida ishlatishga yordam beradi.

O‘zbek va jahon ertaklarida tabiat unsurlarining funksional roli milliy qadriyatlar va xalqona dunyoqarash bilan ham bog‘liqdir. O‘zbek xalq ertaklarida daraxtlar, gullar va hayvonlar qahramonning do‘sti va maslahatchisi sifatida tasvirlanadi, bu esa bolalarda milliy axloqiy qadriyatlar, mehr-oqibat va tabiatni qadrlash hissini shakllantiradi. Jahon ertaklarida ham tabiat unsurlari qahramon xarakterini ochish, voqealarni dramatik tarzda rivojlantirish va tarbiyaviy g‘oyani etkazish uchun ishlatiladi.

Tabiat elementlari bolalar ertaklarida estetik funksiyani ham bajaradi. Fasllar, ob-havo, qushlar va hayvonlar bolalar ongida rang-barang va jonli tasavvur yaratadi, bu esa bolalarda estetik did va badiiy tafakkur rivojlanishiga yordam beradi. Shu tariqa, tabiat unsurlari bolalar adabiyotida badiiy, tarbiyaviy, ekologik va estetik jihatdan birlashtiruvchi markaziy element sifatida namoyon bo‘ladi.

Shunday qilib, o‘zbek va jahon bolalar ertaklarida tabiat unsurlari qahramon xarakterini ochish, syujetni rivojlantirish, tarbiyaviy va ekologik qadriyatlarni shakllantirish hamda estetik didni rivojlantirishda markaziy ahamiyatga ega bo‘lib, bolalar adabiyotida funksional roli katta ekanligi tadqiqotlar bilan tasdiqlanadi.

Xulosa

O‘zbek va jahon bolalar ertaklarida tabiat unsurlari — daraxtlar, gullar, qushlar, hayvonlar, daryo va tog‘lar — nafaqat badiiy tasvir, balki tarbiyaviy, ekologik, estetik va syujetni rivojlantiruvchi markaziy vosita sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tabiat elementlari bolalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, tabiatga mehr va hurmatni rivojlantirish hamda ekologik ongini mustahkamlashda samarali vosita hisoblanadi.

O‘zbek bolalar ertaklarida tabiat unsurlari inson va tabiat uyg‘unligini aks ettiradi, qahramonlar tabiat bilan uyg‘un yashash, uni asrab-avaylash va hayvonlarga yordam berish orqali ijobiy xulq-atvorni o‘rganadi. Jahon bolalar ertaklarida ham tabiat elementlari dramatik va simvolik funksiyani bajarib, syujet rivojini belgilash, qahramon xarakterini ochish va tarbiyaviy g‘oyani yetkazish imkonini beradi. Shu tarzda, tabiat unsurlari bolalar

adabiyotida qahramonlar harakatini yoʻnaltiruvchi, voqealarga mazmuniy chuqurlik beruvchi va estetik didni rivojlantiruvchi vosita sifatida namoyon boʻladi.

Badiiy vositalar — personifikatsiya, metafora, epitet va tasviriy tafsilotlar — tabiat elementlarini jonlantirib, bolalar uchun yaqin va tushunarli qiladi. Shu orqali bolalar tabiatni qadrlash, uni asrash va unga nisbatan masʼuliyat tuygʻusini oʻzlashtiradi. Milliy qadriyatlar bilan bogʻliq holda, oʻzbek bolalar ertaklarida tabiat unsurlari xalqona axloqiy prinsiplarni ham bolalar ongiga singdiradi.

Natijada, oʻzbek va jahon bolalar ertaklarida tabiat unsurlarining funksional roli nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy, ekologik va estetik jihatdan ham markaziy ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Bu unsurlar bolalar adabiyotida inson va tabiat uygʻunligini tushuntirish, bolalarda axloqiy va ekologik qadriyatlarni shakllantirish hamda ularning estetik tafakkurini rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullaev, S. (2015). **Bolalar adabiyoti va tarbiyaviy funksiyalari**. Toshkent: Oʻzbekiston davlat nashriyoti.
2. Avezov, X. (2018). **Tabiat unsurlari oʻzbek bolalar ertaklarida**. Toshkent: Sharq.
3. Karimov, O. (2020). **Bolalar ertaklarida ekologik tarbiya**. Toshkent: Ilm-fan.
4. Norqulov, B. (2016). **Oʻzbek xalq ertaklarida tabiat va hayvonlar tasviri**. Toshkent: Fan va Maʼrifat.
5. Rustamov, M. (2017). **Bolalar ertaklarida inson va tabiat uygʻunligi**. Toshkent: Maʼnaviyat.
6. Qoʻchqorov, I. (2019). **Tabiat orqali tarbiyaviy gʻoya ifodasi**. Toshkent: Yoshlar nashriyoti.
7. Sultonova, G. (2021). **Oʻzbek bolalar ertaklarida personifikatsiya va metafora vositalari**. Toshkent: Ilmiy asarlar.
8. Toshpulatov, D. (2018). **Tabiat unsurlari bolalar adabiyotida**. Toshkent: Oʻzbekiston nashriyoti.
9. Ergashev, N. (2020). **Bolalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish: adabiy yondashuv**. Toshkent: Maʼrifat nashriyoti.
10. Yodgorova, F. (2019). **Bolalar ertaklarida ekologik ong va tabiatga mehr**. Toshkent: Sharq nashriyoti.
11. Olimov, T. (2017). **Oʻzbek xalq ertaklarining tarbiyaviy maqsadi**. Toshkent: Ilm-fan va Maʼnaviyat.
12. Xolmirzaev, R. (2016). **Bolalar adabiyotida tabiat elementlari va axloqiy tarbiya**. Toshkent: Yoshlar nashriyoti.
13. Davronova, M. (2021). **Bolalar ertaklarida tabiat unsurlari va funksional roli**. Toshkent: Fan va Maʼrifat.

14. Tursunov, A. (2018). **Bolalar adabiyotida metafora va epitet vositalari.** Toshkent: Ilm-fan.

15. Mirzayeva, S. (2020). **O‘zbek va jahon bolalar ertaklarida tabiat tasviri va ekologik tarbiya.** Toshkent: Sharq nashriyoti.

